

De Kippenorde

Een kakelend gelegd ei – in de panjerd van de
Historie van het roemruchte hoenderras

DE KOP van de **KIP** **ZONDER KOP**

Het is zeker niet de bedoeling om hier een aaneensluitende geschiedenis neer te poten over de 'hoenderen'. We presenteren hier alleen maar voornamelijk twee lange teksten over het kweken van hoenderen. De eerste tekst 'Van de Hoenderen' komt uit het boek 'Van de Landt-vvinninghe' van Charles Estienne en dateert uit 1611. De tweede lange tekst dateert uit 1889 en werd verpakt in een 'catechismus' formule. Er zit dus welgeteld 278 jaar

tussen deze teksten in.

Pagina 28 –

Van de hoenderen – uit 'Van de landt-vvinninghe' van Charles Estienne

Cap. XV

Het Principaalste schone werk

Aengaende het regiment van de hoenderen – welc het principael werck is van d'landt-wijf – daer behoort sy seer sorghvuldig in te wesen – ende te besorgen dat het hoendercot alle dage schoon ghemaect werde – so haest als de hoenderen ende ander vogelen daer uyt zijn – ende het misch (*mest*) alleen op een zijde gheleydt is – om de bemden (*velden*) daer mede te beteren ende te bemesten.

In de **leghe-corven** sal men dicwils versch stroo doen ende versche leghe-eyers – ende de stocken daer sy op slapen ende sitten – sal men alle weken schoon maken ende afschrabben. Dat oock het hoendercot alle avont met den onderganck van der sonnen gesloten werde ende smorgens met der sonnen opganck open gedaen.

Dat de **drinck-backen** alle dage tweemaal schoon ghemaect werden in den winter – ende in den somer driemaal.

Datse altijd schoon ende claer water hebben – dat sy oock dicwils doen stroyen versch stroo ontrent den mespoel ende ontrent de schuere daer de hoenderen ende andere voghelen hen crauwen oft op sommighe plaetsen sandt, stof oft asschen legghen om haer te verschudden in de sonne – ende hen pluymen te suyveren – dat sy doen weghnemende uyt gedruce

wijnbesten of vuyligheyd van andere vruchten – van de plaetsen daer sy gemeynlijck gaen ende hanteren – want die beletten hen te legghen.

Noch moet sy oock wel Sorge dragen ende toesien – dater int hoendercot nog latte gebroken en zy – noch in eenige plaetse yet afgheschelvt van buyten oft van binnen – oft eenighe pale van wit yser opgeheven en zy – om te remedieren 't peryckel van de catten, dassen, wezelkens, dissen, fluwijnen ende ander beesten die snachts daer souden moghen in cruypen – ja ooc van den kiecken-dief ende uyl – die altemets snachts comen tot int hoendercot om de jonghen wegh te nemen.

Gekortwiekt

Ende om dat men oock geen verliesen en soude – so behoort men de hinnen die dickwils op de mueren vliegghen te corten den eenen vleugel ende oock niet eens in den hof laten comen – want sy souden een gewoonte daer af maken – ende het beletse ooc te leggen: Ende om haerlieder noch beter het vliegghen te verbieden, behalven 't gene dat voorseyt is, want ten is niet goed dat men de hanen oft capoenen cort vleughelt – soo sal men leggen boven op de mueeren van de hoven ende elders **doornenrijs**.

Van een klein vensterken en een kiekendief

Het hoendercot sal men maken op de zijde van den landthuyse ende verre vandes heerenhuys – omdat dese voghels quellijck zijn – alle dingen vuyt maken (*pagina 29*) ende den huysgezin moeyelijck vallen.

Tsal oock staen tegen het oostzuyt – oost – ontrent den oven oft keucken in dient mogelijk is, omdat de warmte die de hinnen doet leggen en den roock die den hoenders seer ghesont is – tot daer zoude moghen comen.

T'sal oock **een cleyn vensterken** hebben – recht teghen het ooste – daer lancx de hoenders sullen mogen smorghens uyt vliegghen ende 'tsavonts weder inne vliegen – dwelck snachts sal gesloten staen – op datse te verschermden moghen in haer cot wesen voor alle beesten die hun soude mogen hinderen.

Van buyten op de zijde van den vrijdthof sal **een cleyn leerken** staen lancx het welcke de hoenders zullen climmen tot aen de venster van hun cot – ende voorts int cot – om te vliegghen op de stocken ende daer snachts te rusten.

Het hoendercot moet van buyten en binnen wel beset zijn omdat de hoenders souden moghen vrij zijn van de catten – fluwijnen – slangen ende ander beesten diese souden mogen beschadigen.

Dat oock midden in den vrijdthof ontrent het hoendercot eenige boomen oft wijngaert gheplant zy – omdat de hoenders souden moghen in de somer eenighe plaetse hebben uyt der sonne ende de kieckskens beschermt zijn voor den kiekendief ende ander diergelijcke steeckvogels.

Ten is niet goet datse op de solderinge van het cot slapen – omdat hen vuyligheyd ende mest aen hun voeten niet en zoude vast blijven – want sy krijgen daer deur het fleircijn.

Daerom sal men viercante stocken vast maken int hoendercot – eenen voet boven de solderinge – liggghende twee voeten van malcanderen.

Een bloederige hoop

Teghen over het hoendercot ende een weynich ter zijden af sult ghy eenen mesthoop maken tot onderhoud van den hoenderen – in deser manieren. Maeckt eenen grooten put ende vullet dien met eerde – de welcke men met bloet van ossen ende ander beesten die men sal dooden – nat maken sal – ende daer naer sal men een goedet deel havers daer op worpen – ende met

eenen haeck de eerde het onderste boven worpen – so sullen daer op corten tijt veel wormen groeyen – waer aen de hoenderen zullen lange te picken hebben ende het cruyt datter groeyen zal – dat zal hun vet ende smout goet maken – het welcke sy vergaren sullen door picken van den wormen.

Maer als ghy siet dat de wormen vergaen – so maeckt d'eerde wederomme met bloet nat en de stroyter haver op als vooren.

Sommighe planten **moerbesie boomen** inde vrijdthof o mte hebben vette ende seer goede cappoenen als de moerbesien in saysoen zijn. Want de cappoenen ende ander gevoghelte die de moerbesien eten – worden uytermaten vet ende goet van smaecke.

Haantje-de-voorste

Tot elcke dosijne hinne is eenen goeden haen ghenoech – hoe weldat de ouders eenen haen gheven tot vijf hinnen – ende hy en moet noch wit noch grijs wezen – maer **root – tanneyt oft swert** – fraey van lichame met eenen seer rechten cam – niet gekerft ende root – eenen corte ende crommen beck – d'ooge swert – inde ronde ros – geel of blaeu – den baert van het couleur van een roose treckende van het wit op't root - de pluymen van den hals seer lanck – geel ende tanneyt – de beenen wel gheschelp – cort ende dick – de clauwen cort ende vast – de sporen stijf ende scherp – de steert recht – groot ende dick.

Kip voor 't spit

Inshelijcx oock de bruyne oft canneyte hinne is beste – die swerte pluymen aen de vleugels heeft – ten sy datse gheheel swert sy – want een graeuwe oft swerte en deucht niet. Het fatsoen vande hinne behoort middelbaer groot te wesen met een groot hoofd ende rechten rooden cam – breedt van borst ende hart van vleessche – want de grootste en zijn so natuerlijc niet om te leggen ende ist datse vijf nagels aen de clauwen hebben – gelijk de hanen – so en sijn sy so tam niet – maer wilder.

De hinne die sporen heeft – die breeket haer eyers ende en broetse soo ghepasselijc niet ende etet somtijts haer eyers.

De seer vette hinne oft die den loop heeft, legt **winteyers** ende die te jonck is en stelt haer niet om eyers te broeden ende keickens te regeren.

En daerom sal men maken de **gespoorde hinnen** de ghene die craeyt – schaeft ende crayet gelijk eenen haen – haer eerst uyttreckende de groote vederen van de vleugels – haer op vullende met milie gerste ende croppende met deegh in stucken ghesneden oft cruymen van terwenbroodt gheweyckt in water van gerstenmeel – ende stille houden in een besloten plaetse – ende de pluymen van het hoofd – van de beenen ende van den stiet uyt trecken ende die eten in februarua.

De hinne die te vet is sal men magerder maken met crijt te leggen in't water dat sy drinckt ende gestooten carreel gemengt onder haer eten: maer comet haer den loop – soo moet men haer voor d'eerste t'eten gheven – het wit van een gebraden ey – ghestooten met tweemaal so veel gesoden rozijn.

De kloekhenne

Maer die quade hinne die haer eyers breken ende etet – sal men eenen doyer van een ey overdecken met wit suyver plaester ende laten dat seer hart worden – in stede van een eyerschale ende dan so leggen in de plaetse van haer nest ey oft oock een ey maken van plaester oft van crijt ende dat in den nest leggen ende nae datse geleyty heeft de eyers uyt nemen – so datter altijts maer een en blijve in den nest.

Die te jonck is – moet men als sy clocken sal – de neusegaten doorsteken met een van haer cleyne vederen – want een jonge hinne dient alleen om te leggen ende d'oude om te broeden –

onze boerinnen die te straf zijn makense nat met water – om te vercoelen haer lieder hitte oft sy doense vier dagen vasten – gevangen onder eenen kiecken corf.

Ist dat men die **niet en wacht van broeden** – so moet men die so haest als sy gekipt hebben oft twee dagen daernae – weder laten gaen by den haen om haer te doen vergeten haer kieckskens ende weder te doen leggen ende dien buyc van eenen grooten groven ende jongen **capoen** dien de pluymen uytgetrocken zijn – wrijven met heete netelen ende dan hem geven de jonghe kieckskens te broeden ende te leyden.

Tegen alles en nog wat

De hinne krijght lichtelijck als sy oudt wort de schelle op d'ooghe – catarren ende druypen door de neusegaten – mits datse te seer verout is ende gedroncken heeft vervrosen oft te couden water – ende door faute datse des avonds het hoendercot ghesloten ghevonden heeft ende snachts geslapen op de boomen of om datse als regende niet en heeft connen int drooge comen.

Voordts is sy oock seer geneycht tot den loop des buycx als haer eten te seer gheweyckt is oft dat sy gheten heeft eenige laxerende cruyden – oft dat het hoendercot snachts open ghestaen heet oft ghedroncken heeft vuyl ende onclaer water.

Oock is sy subject den luysen ende den gewormte als sy broet ende niets en heeft om haer in te wentelen ende suyveren oft dat het hoendercot te langhe is sonder te reynighen ende schoon te maken.

Voorts oock het bijten van de fenijnighe beesten die ontrent de messie ende oude muren hen houden als schorpioenen – slanghen – spinnen ende ander dierghelijcke ghedierte dat ontrent de mishooven hem onthoudt.

Tegen schorstheyt ende vierichen der oogen moet men die stoven met procelynwater oft met vrouwenmelck. Ende tegen de schelle op d'ooghe moet men d'ooge wrijven met salaxmoniac – comijn ende honich onder een ghestooten van elcx even vele – ten sy dat ghy de behendigheyt heb van hen die af te nemen – lichtelijck ende soetelijck met der naelden.

Tegen de catarren moet men hen een pluyme door de neusegaten steken ende hen water lau maken ende altemets de voeten warmen – principalijc den cleynen kieckskens de welcke men daerom wat tijts wint in een vel oft in de pluymenen men setse in eenen pot in eenen warmen oven – oft in een hoecksken by de viere.

Ende ist dat de catarre tot sweeringe gecomen is – so moet men soetelijc daposteunie vliemen ende doen de materie uyt loopen en daer in doen wat gebroken zouts.

Teghen den loop - so geeft men hen t'eten pillekens gemaect van garste in wijn geweyct ende in wasse gerolt – gemenghende daer onder qater daer granaetappels oft queappels in ghesoden zijn.

(Pagina 30) Maer ist datse te haerdt in den buyck zijn ende te seer gesloten principalijc de kieckens – so worden sy geopent met een stro ende men trect de pluymen uyt den stiet ende tusschen het binnenste van de beenen omdat den dreck daer niet en soude lange in blijve – die hem soude moghen stoppen den aers.

Maer den hunnen doet men suyver honich in haer lieder water op hen selven.

Teghen de sprou so wascht hem de beck met olie – daer in gheweyckt heeft een bolleken loot ende men gheefste t'eten stasisagre ende om de kieckskens daer af te bewaren – so stelt men die op een sifte daer men vitsen ende lolium mede gesift heeft ende men beroocktse met poleye – orege – hysope ende vlas – houdende over den rooc het hoofd van de hinne met den beck open ende ten laetsten om gheheel te genesen – so doet menden beck open ende men

trect hen de tonghe seer properlijck – dan treckmen met de naghels van boven af nederwaerts het wit dat men daer op siet ligghen ende alst afgenomen is zonder de tonge te quetsen – so wrijfmen de tonge met wat speecksels oft asijn – oft men strijcktse met ghestoten loock.

Teghen de luysen ende 't gewormte – soo moet men die wasschen met wijn daer comijn oft stasisagre in ghesoden heeft – oft met water daer wilde lupinen in ghesoden zijn.

Teghen den bete van de fenijnige dieren moet men de quetsure strijcken met olie van schorpioenen ende daer op legghen fijn driakel ende oock een luttel driakels doen in haer lieder drinckback ende laetse dat drincken.

Teghen 'tperijckel van de beesten die snachts in't hoendercot comen – de kieckskens ende eyeren eten – so raden d'ouders dat men in den inganc vant cot legghe ende stroye - tackskens van ruyte ende ooc sommige cleyne tackskens legghe onder de vleughels van 'tghevogelte- oft de wegen van het hoendercot ende al rontsomme het deurken wel bestrijcke met de galle van een catte oft vos.

Om de hoenders te beschermen **voor het perijckel van de vossen** – soo ist goet dat men somtijds onder hun eten vossenvleesch menget dat gesoden ende in stucken gesneden is, want men segt dat vosse vleesch eenige reucken blijft houdende: waer deur dat de vossen niet en derren ontrent de hoenders comen.

't legseizoen

De hoenderen beginnen te leggen in sprockelle ende meerte ende sommige met den nieuwen jare. Als sy anderhalf jaer oft twee jaer ghelegh hebben dan zijn haer lieder eyers ten besten ende dan moet mense seer wel te eten geven – ende somtijts ooc haver ende fenegriek om te verhitten.

Ende begheert ghy datse groote eyeren legghen – want ghemeynlijck de vetste en leggen niet dan cleyne eyers – so menget crijt onder haer eten oft wat gestooten carreel steens onder semelen ende temperet met wat wijns ende waters - ende gheeftse dat dagelijcks te eten. Oft gheeftse den buyck vol te eten half gesoden gerste met vitsen ende milie – of beroockt snachts met solfer – want dat salse noch daer en boven gesont houden maer gheeft ghy hun gecapte ende gesoden jonghe netels te eten die met semelen gesoden zijn – zij sullen veel eyers legghen.

Sy houden op van legghen ontrent den derden dach van novembre – dat is – als 'begint cout te worden. Maer wil men uyt een curieusheyt sommige van de schoonste bewaren ende houden legghende den geheelen winter deur – so moet mense smorgens t'eten gheven gheroost broodt dat al de nacht gheweyckt heeft ende binnen den dach ende savondts sal men hen lieden haver oft gerste gheven.

Men moetse oock niet - so haest na dat sy eerst gheleyt hebben – laten broeden: ende als zy over drie jaren oudt zijn – so behoort men die t'eten.

Men moet hen oock quijt maken de ghene die niet en legghen ende den ghenen die veel eyers legghen – dickwils het nestey veranderen ende seer wel tekenen haer lieder eyeren om de selve – ist mogelijc – henlieden te doen uyt broeden.

Als sy cuyven ende nieuw pluymen krijgen – soo sult ghy die niet laten gaen uyer plaetsen daer ghyse gheslooten hebt dan alst schoon weder is om haer te verlichten ende vermaken ende oock wel toesien dat der den arent oft kieckendief niet op en valle.

Men laet de hinne broeden nae dat zy twee jaer geleyt heeft tot datse drie ende vier jaer oudt is ende men stelter veele te broeden op eenen tijt ende onder haer stroo leghtmen een

stuc yzers tegen den donder oft lauwer bladeren of bollen van looc of groen gras; want men seyt dat dit goet is tegen den sprou ende monstreuse kieckens.

Men steltse te broeden met het wassen van de mane van den tweeden dach van der nieuwe mane tot den veerthiensten nae de leeringhe van Florentin.

Maer Columelia seyt van den thiensten tot den vijfthiensten omdat de kieckskens soude gekipt werden met d'ander nieu mane – want sy en broeden maer een en twintigh daghen.

Men moet oock maken nesten van dese hinnen emt canten recht opgaende op dase int afgaen gheen doen vallen oft rollen.

Sommighe perfumeren het stroo van den nest daer sy in broeden – eer dat sy deyers daer in leggen - met solfer – omdat de kieckskens tot perfectie comen soudent: gheeft haer te broedend'eyers die ghy geteekent hebt ende de schoonste ende verschte ende ist mogelijk haers selfs eyers.

Ende merckt datse moeten gheleyt zijn sindert den sevensten van sprockelle tot den xxij (22)dach van septembre want die op ander tijden gheleyt zijn en dienen der niet toe – niet meer dan die eerst gheleyt zijn – ende moeten altijts ongelijck van getale wesen – te weten – in loumaents xv (15) in meerte xix (19) ende na den april xxi.(21)

De grootste lombaertsche hinne en broeter maer xxij. (23)

Na den ij (2) october en broedense niet meer – noch en behooren ooc niet meer te broeden ten ware in ovens maer de kieckskens zijn teghen den winter seer quaedt om op te brenghen.

Ende de ghemeyne meyninge is dat achter half junius de kiecken niet seer sonderlinge en zijn ende so wel niet groeyen en mogen.

Ist dat ghy uyt een curieusheyt de hinnen wilt doen uytbroen **ander eyers dan de haer** – gelijk van gansen - pauwen – calcoentsche hinnen – of van entvoghels – so legtse daer seven oft neghen daghen te vooren daer na legheter de hinnen eyers by oneffen van getal – ghelijck voorseyt is.

Maer zijnt eyers van fesanten – so leghtse ghelijck met hinnen eyers want die en behoeven gheen langher tijt om uyt gebroet te wesen ende wilt ghy dat het al hinnekens zijn – soo neemt van de rondste ende onclærste want de lange ende scherpe zijn gemeynlijc haenkens.

Ander hebben een ceremonie dat sy d'eyeren niet in den nest en leggen d'een na d'ander maer leggende eerst effen neven malcanderen in een houten schotel ende latense dan soetelijck afsincken in den nest.

Men moet oock wel toesien dat den hane of ander hinnen op den nest niet en comen ende men moet ooc tweemaal daechs haer eten ende drincken soo nae den nest stellen – datse niet en behoeve van den nest te gaen om te eten – want ist dat haer eens den lust vergaet - seer qualijck wil sy daer weder op gaen ten sy datse dat van selfs doet uyster natueren.

Ist dat de hinne onachtsame is van weder te gaen sitten op haer eyers – soo salt goet zijn om die ghelijck uyt te broeden – dat men die altemets soetelijck verlegghe als sy afghegaen is.

Men vint vrouwen die qualijck ghebeyden connen het eynde van den broetsel – maer van dat de hinne vier daghen d'eyers ghebroet heeft – soo nemen sy die uyt d'een voor ende d'ander naer ende besiens teghen de claerheyt van der sonnen ende ist dat sy daer in niet en sien bloedige straelkens of aderkens – so worpen sy die wech ende leggen der ander.

Voorts oock ist dat sy nae den xxi (21) dach sien datter noch zijn die niet ghekipt en zijn – soo doen sy de hinne opstaen (*pagina 31*)

Maer de goede broethinnen en willen niet meer op haren nest comen – nae dat men aen d'eyers gheweest heeft.

Ende de goede landt-vrouwe seyt dat men d'eyers niet en behoort te roeren voor datse ghekipt zijn.

Men moetse ooc wel besien tegen 'tlicht van der sonnen eer men die te broeden leght.

De ghene die twijfelen dat alle d'eyers niet en souden tot perfectie comen ende dat de kiecxkens niet en souden ghekipt worden om de hardtheyt van de schale en sullen niet vergeten ontrent den achthiensten dach – de eyers te leggen in warm water in een diepe schotel ende wegh te doen de ghene die boven swemmen ende de ander te legghen onder de hinne – maer omdat te doen en moet men de hinnen niet bewinghen op te staen.

Ghy sult de kiecxkens groote deught doen – ist dat ghy alst begint te pijpen en niet uyt comen en can om de hertheyt van de schale – de selve opent ende helpt breken – hoewel dat sulcx het werc is van een goede hinne – dewelcke u nae het aensicht vliegghen soude – als ghy daer ontrent quaemt – na datse die heeft hooren pijpen.

De jonghe kiecxkens die eerst gekipt zijn – behoorende gestelt te wezen op een sifte ende geperfumeert met eenen cleyne rooc van **roosemareyn** om die te bewaren voor de sprou – ende men moetse in twee daghen niet t'eten gheven – maer stellen onder eenige hinne die der niet vele en heeft – ende niet quaet of straf en is – om die warmte te houden tot dat d'ander gekipt zijn oft steltse soo haest als sy ghekipt zijn by eenen cappoen – liever dan by een hinne – want sy sullen beter ghevoet werden ende beschermt voor de wouwe ende ander diergelijcke steecvogels – soo sal oock de hinne diese ghekipt heeft – gereeder zijn om weder eyers te legghen.

Wel is waer – dat men moet nemen eenen stercken ende gesonden **cappoen** – ende die onder aen den buyc de pluymen uyt trecken – daer na met heet netelen seer wel strijcken ende met broot in wijn geweyckt droncken maken – daer na 'tsamen stellen onder een mande ende daer eenighen tijt laten om dat hy liefde tot de kiecxkens soude krijghen – want soo haest als hy dan weder sal vry ende los zijn – soo sal hy die opbrengen – bewaren – leyden – ende daer op meer verzot zijn dan de eyghen moeder: hoe wel dat de natuerlijcke moeder die wijselijck genoegh bewaert onder haer vleughels zonder te quetsen.

Als de twee daghen over zijn – so moet men hen morselen cruymkens van broot ende morwen kaese of t'eten gheven gerstte met kersse in wijn ende water gheweyct met een luttel bladeren van pareye cleyne gescherft ende een luttel ghesoden: want dat dient hen teghen de sprouwe ende catarren.

Voorts sal men die veerthien daghen houden met de moeder onder een kevie ende daer nae laten loopen met de moeder ende met haer laten eten.

Ende ist dat ghy veel hinnen heb die gebroet ende op eenen tijt gekipt hebben – so laet de kiecxkens van d'eene loopen by d'ander die out zijn ende gewoon kiecxkens te leyden – of by den cappoen – als voorseyt is ende laet dan de joncste hinnen weder by den hane gaen – maer en gheefter de hinne over de xxv (25) of xxx (30) niet te bewaren – want sy en souder niet meer onder haer vleugels bedecken noch verwarmen connen.

Men moet oock wel toesien dat de hinne diese leydt niet straf of dartel en zy – datse die niet en quetse met schrabben ende datse die dickwils en vlieghe noch clavere – noch oock en gaet daer de kiecxkens haer niet volghen en moghen.

Ende daerom salt goet zijn dat mense soo haest niet en alte gaen in den hof – noch voor de veertigh daghen niet en late gaen van de plaetse daer sy ghebroet zijn.

Men moet oock toesien datse van **de slanghen** niet geaesemt en worden oft daer op niet en blasen – want dese reucke is hun so fenijnigh datse daer af alle ghelijck sterven.

De remedie ist – dat men dickwils omtrent hun kevie hertshooren oft galbanum oft ---? Van de vrouwenbrande want den roock van dese dinghen verdrijft de fenijnighe dieren.

Het is een curieusheyt te willen **eyeren uyt broeden zonder hinne** ende hoe wel dat het selve geschien mach – soo en ist nochtans soo seker noch soo bequaem niet. Men legtse effen

neven een met 't scherp opwaerts in eenen oven die temelijc warm is – op hoender misch – d'welc alle zes dagen vernieuwt wort ende men legter onder ende boven sacxkens van pluymen ende men verlegtse altemet.

Voorts op den achtiensten dagh legt men die in warm water ende den een-en-twintighsten helpt mense de schale opbreken.

Men macht oock noch andersins doen. Op den selven dagh dat mende hinnen te broen stelt - omdat men ghedencken soude waer dat men den dach niet tekenen en wilde – ghelijck men d'eyeren doet: men neemt also veel eyeren als men er hinnen gegheven heeft – dewelcke men leyt op sacxkens vol hoendermest met cleyne ghesift - ende wel beset met donst gelijk eenen nest. Voorts leght men noch een lage van donst op de saecxkens ende daer op legt men d'eyers als voorseyt is - ende men deckse met anderen donst ende sacxkens ende daer op – so datsegeheel ende al wel gedeckt zijn.

Als sy so drie of vier daghen gelgen hebben – so keert men die alle daghen eens omme – so soetelijck datse aen malcanderen niet en stooten. Ende op den xx (20) dagh als de kiecxkens beginnente picken de schale – soo helpt men die datse uyt gheraken – ende dan gheeft men die te bewaren den broet-hinnen – die der luttel hebben.

Niet te min daer en is niet dan het naturael in allen dinghen.

Een landt-vrouwe die haer werck maeckt van d'eyers te vercoopen – sal die in de winter warm houden op **stroo** ende wel ghedect – maer in de somer coel houden in **semelen** – nadat ons de ouders leeren – Maer onder correctie ick soude contrarije van dien ghelooven – want het stroo is coel ende de semelen warm: behalven ooc dat d'eyers die in semelen bewaert worden lichter breken – degene diese decken ende bestroyen **met zout** – of weycken in **pekkel** – doen de selve verminderen en sonder twijfel het ey neemt er eenen quaden smake af. De kelder is den eyers goet somer ende winter.

Aengaende **het lubben** van de jonge haenkens dat moet ghedaen wezen seer corts nae datse de moeder verlaten heeft – ende dat sy niet meer en pijpen nae de moeder – maer beginnen te creyen ende de hinnekens te vrijen: want als sy meer dan anderhalf jaer oudt zijn – soo en ist gheen tijt meer om sulcx te doen.

En men moet ooc de cloecste ende die fraeyste op comen – maer nochtans niet van soo naturale pluymen als den hane - want nae dat men uyt genomen heeft tot gerief ende gouvernement van de hinnen de gene die de gheschickste ende cloecste schijnen te wesen – soo moet men de rest lubben om vet te maken – oft in een kevie of in een carkiste.

Sommige stekense d'oogen uyt ghelijck den gansen ende croppense met half gesoden graen ende deegh dat cleyne gemorselt is ende oock met stucken dewelcke ten langhsten vet ghemaect zijn binnen veertigh dagen: maer men moetse wel bewaren van gewormte met hun uyt te plucken de pluymen van den hoofde.

Rariteiten

Nae dien dat ick in de materie van de hoenderen – soo moet ick hier oock te kennen gheven **eenighe sonderlinge saken** van de hinne – van het ey – ende van de remedien die den lantman daer uyt mach trecken voor zijn ghesontheyt.

Geverfd & gevogeld

De hinne sal voorts brengen kiecxkens van diverche verwe – ist datse eyers broedet met diversche verwe gheschildert – gelijk sy oock kiecxkens sal voorts brenghen van seer lustige verwe – **ist dat ghy die laet vochelen van eenen duyver oft patrijs oft fasant.**

Met den corsten gheseyt – ghy sult kiecxkens - duyven – fesanten ende ander diergelijcke ghevogelte van menigherhande verwe hebben – ist dat ghy onder – boven ende aen allen

zijden hun kevie oft ander plaetsen (*pagina 32*) daer sy hem houden – overdeekt met decsels van sulcken verwe als ghy die hebben wilt.

De hinnen zullen **grote eyers** legghen – ist dat ghy cleyne gestooten carreelsteen mengt met semelen ende wijn – wel onderen gehstooten ende alsoo de hinnen met gerstesemelen ende ghevet hun t’eten. Eenighe weycken tot dien eynde roode eerde en mengent onder het eten van den hoenders.

Ist dat ghy een ey den tijdt van vier oft seven dagen ten lancxsten **in seer stercken azijn** te weycken legt – ghy sult dan bevinden dat de schale soo sacht sal gheworden zijn dat men tzelve lichtelijck sal moghen **trecken door alle soorten van ringen** die men aen de vinghers draegt ende in alsulcken glas doen als u zal goedt duncken ende als ghy ’t wilt weder gheven zijn vorme – legget – in versch water te weycken.

Desgelijcx een ey dat eenigen tijt in **gebranden wijn** ligt, wordt gheheel verteert.

Ist dat ghy eyers lange wilt bewaren zonder breken – leght die neffens malcanderen in eenen corf met de punct opwaerts – want by sulcken middel so sullense alsulcken last moghen draghen als ghy daer op sult leggen sonder breken.

Oock soo is waerachtigh ende wel gheproeft dat **een ey so sterck** is dat gheen man hoe sterck hy is – ‘tselve sal connen breken in de palme van zijn handt – in de lengde genomen zijnde.

Een kersteitje

Men heeft over langhen tijt bevonden – dat eyers die geleyt zijn na de nieuwe mane van oostmaent oft int breken van der mane van novembre –ende oock de ghene die op de kerstdagh oft hemelvaert dach gheleyt zijn – zeer langhe moghen bewaert worden sonder bederven.

De steen der vrijers!

Men vindt in de maghe van den capoen een steen soo groot als een boonken – d’welcke de mans cloed en coragieus maect int spel van minnen ende maectse oock liefghetal ende aenghenaem den vrouwen.

Gezwaaid en gebraden

Men hout voor seker dat een ey by ghebreck van vier – mach ghebraden worden doort keeren ende rasch en langhe wenden met eenen slingher.

Van binnen als van buiten

Het ey sal van binnen alsulcken letters ende woordt geschreven hebben als ghy van buyten als ghy schale sult schrijven met inct gemaect van galnoten – aluyn ende azijn – maer na dat ’t geschrifte in de zonne ghedrooght is – soo moet ghy het ey in seer stercke pekkel leggen – daernaesieden ende van de schale afnemen – soo sult ghy ‘tgeschrifte op het ey vinden.

Als d’eyerschale door een cleyne gaetken geheel ydel is gemaect – ende met meyschen dau weder opghevult – so salt ey door de hitte van der sonne lancx een peertse lichtelijck op ghetrocken worden.

Een ey rondtsomme met gaerne bewonden ende midden in een barnende vyer geleyt – bewert gaerns dat niet verbrant en wort.

A Een hinne opgeschrobt ende gheel warm gheleyt op beten van vernijnige slangen – trecket vernijn uyt – ofdat men de pluymen van den aeers al uyt trecke ende so tlevende op de bete van de slange houde – sy salt selfde doen. Dwelc te kennen geeft dat de hinne een natuere heeft die ‘tfenijn contrarije is – ghelijc men ooc mach mercken door dat de hoenders fenijnighe beesten eten als padden – aderlanghen – slanghen – aspits ende andere fenijnighe beesten sonder eenigh letsel daer af te krijghen.

B 't Binnenste velleken van de mage van hinnen oft cappoenen gehdrooght ende ghepulveriseert is een sonderlingeh remedie tegen den buyc-loop – graveele ende met pijn water maken.

C 'T sop daer een hinne oft oude hane in ghesoden heeft is goet om camerganck te doen hebben – maer noch beter als die met bingel-cruydt – gamandree ende saet van carthamus of ander diergelijcke cruyden gevult zijn. Jae, dat meer is het sop van een hinne of hane is seer sonderlinge teghen alle sieckte als sy metcruyden op de selve siecten dienden gevult zijn.

D De hane cullekens van de gene die met spijsse ghevoet zijn in melc gheweyckt zijn uyt der maten geodt om terstont ge genesen de hghene die door lange seicte gheheel uyt gheteert zijn.

E Hinnensmout met roosewater ghewasschen is goet tegen de cloven van de lippen – ooc tegen de cloven van de handen die van de coude comen.

F De galle van de hinne oft cappoen in d'ooghe ghebruyct – gheneest de schelle van der ooggen als die met ooghentrost water ghemenght is.

Stront-haargroei-middel

G Hinnestront gedrooght ende seer cleyne gestooten met honigh oft lijnsaet-smout ghemenght doet het hayr groeyen daer gheen en is – alst daer op gheleyt wort.

Maer met olie van roosen gemengt – ist goed gheleyt op verbartheyt.

't Zelve met honigh azijn wel ghemenght ende in genomen – gheneest terstont de gene die door compernoillen te ten in perijckel zijn van versticken – want het doetse een waterachtighe ende taeve vochtigeyt overgheven.

Ten tijde van Galeus was een medecijn die alle verouderde colieken geneesde met den siekcenvan dit mest in te geven met Hypocras ghemaect van honigh ende wijn.

H Een ey hart ghesoden ende met azijn geten – stopt den buycloop – ist dat ghy daer onder mengt poeyer van hertshooren.

I Een plaester ghemaect van 't gheheel ey – ser wel gheclept met wegebree ende nachtschaeye water – neemt wech de vierighyet van de verbrantheyte daer op gheleyt.

K Het wit van een ey met poeyer van wierooc – mastijck ende ganoten geclopt ende op het voorhoofd gheleyt - stelpt bloeden uyt der neuse.

L De doyer van een ey allen inne geswolgen – stillet den hoest ende ander fluxien die op de loose ende borst vallen.

M De doyer van een ey dat met de volle mane gheleyt is neemt alle vlekken wegh int aensicht. Het dun velleken dat onder de schale ligt – gedroocht ende zeer cleyne gepulveriseert met wit van den ey ghemenght – gheneest de vloven van de lippen.

O D'eyerschale tot asschen ghebrant ende met wijn in gneomen – stelpt 't bloetspouwen ende dient oock om de tanden schoon ende wit te maken ende het tandvleesch te vestighen ende verstercken.

P D'eyer schale daer een kiecxken uyt ghebroeyt is – met witten wijn cleyne ghewreven – breekt den steen soo wel van de nieren als van de blase.

Q Het wit van een ey met ongeblust calck gemengt d'eyerschale tot asschen gebrant – oude ticchels cleyne gewreven ende bitumen – dese t'zamen gemengt maken een zeer excellent cement om weder t'samen te voegen ende lijmen – de stuckenvn de gebroken glasen.

Een ey ghestort op hout oft eenigh cleet belet dat van den viere niet en wort verbrant.